

ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงสังคม

บทที่ 3

ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงสังคม (Theories of Social Change)

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสังคมอยู่ในความสนใจของนักประวัติศาสตร์และนักปรัชญา นักประวัติศาสตร์ได้บันทึกเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นแบบพรรณนา และนักปรัชญาได้ใช้ความคิด คำนึงถึงความซับซ้อนของการเปลี่ยนแปลง แต่การศึกษาเหล่านี้ไม่ได้ให้ความเข้าใจที่แท้จริง เกี่ยวกับสาเหตุและความสัมพันธ์ระหว่างการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคม ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงสังคมจะต้องสามารถให้คำอธิบายในเรื่องเหล่านี้ ที่แล้ว ๆ มาความสนใจไปอยู่ใน ปัญหาปลีกย่อย บางอย่างก็หาคำตอบคำอธิบายไม่ได้ เช่น ปัญหาการเปลี่ยนแปลงจำต้องมี แนวทางหรือจุดหมายปลายทางตายตัวหรือไม่ เกิดขึ้นในวิถีทางเดียวกันหรือแตกต่างกันในแต่ละ สังคม มีขั้นตอนต่าง ๆ (Stages) ที่จำเป็นต้องผ่านเหมือนกันในทุกสังคมหรือไม่ การเปลี่ยนแปลงมี แนวทางแน่นอนไปสู่จุดหมายใดจุดหมายหนึ่ง (Linear) หรือเกิดขึ้นในรูปกลับไปกลับมา หรือ วัฏจักร (Cyclical) ซึ่งไม่นำไปสู่จุดหมายอะไรเลย เพราะจะวกกลับมาหาสภาพเดิม

การคำนึงถึงปัญหาในลักษณะนี้ไม่ก่อให้เกิดประโยชน์แท้จริง เพราะไม่มีข้อมูลจะนำมา พิสูจน์ได้แน่ชัด การศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางสังคมโดยวิธีการทางสังคมศาสตร์ จะต้องอาศัย การรวบรวมข้อมูลซึ่งเราสามารถ พิสูจน์และมีประสบการณ์ได้ ซึ่งจะทำให้เราสามารถกล่าว ถึงสาเหตุและความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยต่าง ๆ ที่มีอยู่ในธรรมชาติของชีวิตสังคม เท่าที่แล้วมา การศึกษาทำโดยนักปรัชญาซึ่งใช้จินตนาการในการสร้างภาพและความหมายของการเปลี่ยนแปลง ในสังคม แนวความคิดมักจะคลุมเครือไม่มีข้อเท็จจริงสนับสนุน เช่น ปัญหาเรื่องรูปแบบ (Form) ของการเปลี่ยนแปลงที่ได้กล่าวข้างต้น นักปรัชญาเถียงกันว่าการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นในรูปวก กลับไปกลับมาหรือวัฏจักร หรือมีแนวทางแน่นอน การสรุปง่าย ๆ ว่าการเปลี่ยนแปลงจะต้องเป็น ไปในรูปใดรูปหนึ่ง เป็นการสรุปที่ขาดข้อเท็จจริงมายืนยัน เพราะเราไม่มีทางรู้ต่อไปอย่างแน่นอน ว่า การเปลี่ยนแปลงในภายหน้าจะเป็นอย่างไร แม้แต่ในอดีตของมนุษย์นับล้าน ๆ ปี เราก็ม

หลักฐานย้อนหลังไปไม่เท่าไร เราไม่มีทางรู้การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสังคมทั้งหมด รู้แต่เพียงการเปลี่ยนแปลงที่สังเกตได้เท่านั้น

ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงสังคม

มี 4 ทฤษฎีใหญ่อันได้แก่

1. **ทฤษฎีการวิวัฒนาการ (Evolutionary Theories)** ซึ่งมีสมมติฐานที่ว่า การเปลี่ยนแปลงจะเป็นไปอย่างเชื่องช้า ค่อยเป็นค่อยไป โดยมีการสะสมเพิ่มพูนทีละเล็กละน้อย เป็นไปในทิศทางที่เพิ่มความซับซ้อนชันชันและมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา

2. **ทฤษฎีแห่งการสมดุล (Equilibrium Theory)** มีลักษณะเกี่ยวข้องกับความคิดเรื่องความสมดุล โดยมีจุดหมายสำคัญที่จะก่อให้เกิดสภาพคงที่ในสังคม

3. **ทฤษฎีแห่งการขัดแย้ง (Conflict Theory)** มีสมมติฐานที่ว่า การเปลี่ยนแปลงเป็นสิ่งที่สิ่งมีชีวิตทุกชนิดจะต้องผ่านพบ จุดสำคัญมีแนวโน้มอยู่ที่ความไม่แน่นอนของสิ่งต่าง ๆ

4. **ทฤษฎีแห่งการขึ้นและลง (Rise and Fall Theory)** มีสมมติฐานที่ว่า สังคม วัฒนธรรม หรืออารยธรรมต่าง ๆ (Civilization) จะมีทั้งความเสื่อมและความเจริญถึงที่สุด ซึ่งสังคมทั้งหลายไม่ได้เปลี่ยนแปลงไปในทิศทางเดียวกัน

อาจกล่าวได้ว่า ทฤษฎีการวิวัฒนาการในบางครั้งก็ได้แก่ทฤษฎีแห่งการสมดุลและทฤษฎีแห่งการขัดแย้ง ในแต่ละทฤษฎีเหล่านี้ได้อ้างว่าสังคมทั้งหลายเป็นระบบบิสระ ซึ่งเคลื่อนที่ไปในทิศทางซึ่งเพิ่มความซับซ้อน และเกี่ยวข้องกับการปรับปรุงในชั้นสูงสุดเพื่อให้เข้ากับสภาพแวดล้อม ยิ่งไปกว่านั้น ทั้งทฤษฎีแห่งการสมดุลและทฤษฎีแห่งการขัดแย้งมีสมมติฐานร่วมกันที่ว่า การเปลี่ยนแปลงจะเป็นไปในทางใดทางหนึ่ง นั่นคือการที่สังคมทุกสังคมเปลี่ยนแปลงจากขั้นหรือจุดกำเนิดซึ่งเป็นไปในลักษณะง่าย ๆ มาถึงขั้นสุดท้าย ทั้งสองทฤษฎีนี้อาศัยการกล่าวอ้างโดยการศึกษาประวัติศาสตร์ของยุโรปตะวันตกและอเมริกา

การที่ได้พยายามแยกแยะถึงทฤษฎีต่าง ๆ ออกไปทั้ง ๆ ที่ทฤษฎีเหล่านี้มีส่วนคล้าย ๆ กัน แต่ความแตกต่างก็ยังคงมีอยู่ และเพื่อที่จะได้มองเห็นถึงความแตกต่างที่สำคัญ ๆ ระหว่างทฤษฎีต่าง ๆ เหล่านี้

1. ทฤษฎีการวิวัฒนาการ (Evolutionary Theory)

ทฤษฎีนี้เริ่มนิยมแพร่หลายในศตวรรษที่ 19 ซึ่งมีแนวความคิดเกี่ยวข้องกับเรื่องความเจริญก้าวหน้า ซึ่งได้อิทธิพลมาจากงานของ Charles Darwin เกี่ยวกับการวิวัฒนาการทางชีววิทยา ซึ่งเกิดขึ้นในสิ่งที่มีชีวิตในสภาพธรรมชาติ ซึ่งในระยะแรก ๆ นักทฤษฎีต่าง ๆ ได้ศึกษาและประเมินผลถึงความก้าวหน้าโดยใช้สังคมอุตสาหกรรมตะวันตกเป็นเกณฑ์

Darwin ได้นำเอาแนวความคิดเรื่องการต่อสู้เพื่อการคงอยู่ของสิ่งมีชีวิต (Struggle for Survival) และจุดกำเนิดของสิ่งมีชีวิตต่าง ๆ (The Origin of Species) มาปรับปรุง เพื่อศึกษาเรื่องเกี่ยวกับทางสังคมวิทยา ซึ่ง Darwin ได้สรุปผลออกมา ดังนี้

1. สิ่งมีชีวิตต่าง ๆ มากมายซึ่งดำรงชีวิตอยู่
2. จำนวนของสิ่งมีชีวิตทั้งหลายมีแนวโน้มที่จะเพิ่มสูงขึ้นตามความหมายของการอยู่รอด
3. ผลก็คือ จะมีการต่อสู้เพื่อความมีชีวิตรอดภายในสิ่งมีชีวิตชนิดเดียวกันและระหว่างสิ่งมีชีวิตต่าง ๆ
4. ในการต่อสู้ครั้งนี้ ตัวที่แข็งแรง เหมาะสมที่สุด และปรับตัวได้ดีที่สุด ก็จะมีชีวิตอยู่ได้ ตัวที่อ่อนแอก็จะถูกทำลายหรือตายไปในที่สุด

ซึ่ง Darwin ได้เรียกกฎนี้ว่า กฎแห่งการเลือกสรรทางธรรมชาติ (Law of Natural Selection) วิวัฒนาการ คือ การเปลี่ยนแปลงทางชีววิทยาซึ่งเกิดขึ้นในสิ่งมีชีวิตในการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อม สภาพแวดล้อมมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ สิ่งมีชีวิตตระกูลต่าง ๆ หรือแม้แต่ตระกูลเดียวกันอยู่ในสภาพที่แข่งขันกันตลอดเวลาเพื่อหาสิ่งจำเป็นในการที่จะดำรงชีวิตอยู่ต่อไป สิ่งมีชีวิตได้แก้ปัญหานี้โดยการวิวัฒนาการทางชีววิทยาซึ่งเป็นผลให้ร่างกายเปลี่ยนแปลงไปในทางเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมยิ่งขึ้น ความสามารถในการวิวัฒนาการนี้มีอยู่ในสัตว์และพืชที่ยังเหลืออยู่ในโลกทุกประเภท วิวัฒนาการจึงเป็นการเปลี่ยนแปลงของคุณสมบัติซึ่งมีอยู่ภายในสิ่งมีชีวิตนั่นเอง เกิดตามกาลเวลาและความจำเป็น คำอธิบายของ Darwin เป็นที่สนใจของนักทฤษฎีสังคมที่จะใช้อธิบายการเปลี่ยนแปลงและสภาพแรกเริ่มของสถาบันต่าง ๆ ในสังคมเมื่อใช้กับสังคมมนุษย์ วิวัฒนาการมีความหมายว่าจะต้องผ่านขั้น (Stages) ต่าง ๆ ก่อนจะบรรลุถึงสภาพที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ทุกสังคมจะต้องผ่านขั้นต่าง ๆ เหล่านี้เหมือนกันในกระบวนการของการวิวัฒนาการ

ทฤษฎีการวิวัฒนาการไปสู่ความเจริญก้าวหน้าของสังคม (Unilinear Theories of Social

Progress)

ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงสังคมได้ดึงเอาแนวความคิดการวิวัฒนาการมาเป็นทฤษฎีหนึ่ง โดยเนื้อหาเป็นการพรรณนาถึงความก้าวหน้าของสังคมจากแบบง่าย ๆ (Primitive Form) มาถึงขั้นความก้าวหน้าทางอารยธรรม

Comte Maine และ Morgan ได้พยายามชี้ถึงการวิวัฒนาการเฉพาะของรูปแบบสังคม โดยเริ่มจากยุคต้น ๆ ของสังคมมนุษย์ จากการศึกษาสังคมแบบง่าย ๆ และเจริญขึ้นเรื่อย ๆ Comte ได้เขียนหนังสือโดยประยุกต์วิธีการต่าง ๆ เพื่อศึกษาถึงอารยธรรม โดยผลออกมาเป็นขั้นตอนต่าง ๆ ซึ่งทุกวัฒนธรรมในทุกชั่วขณะจะต้องมีประสบการณ์ในสิ่งเหล่านี้

Comte มีความเชื่อว่า ประวัติศาสตร์สามารถแบ่งออกเป็นขั้นตอนใหญ่ ๆ ได้ 3 ขั้น หรือเรียกว่า ขั้นแห่งความเจริญทางอารยธรรม (Stages of Civilization) ซึ่งแต่ละขั้นจะมีลักษณะแตกต่างกันไป ดังนี้

ขั้นแรก ยุคแห่งทหารและความเชื่อในเทพเจ้า (Theological and Military Epoch) สังคมในระยะนี้ แนวความคิดทฤษฎีต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องทั่ว ๆ ไปหรือเรื่องเฉพาะขึ้นอยู่กับสิ่งนอกเหนือธรรมชาติ จินตนาการ ภาพพจน์ถูกครอบงำ และสิทธิเสรีภาพต่าง ๆ ก็ถูกปฏิเสธไปอย่างสิ้นเชิง

ขั้นที่สอง ยุคแห่งปรัชญาและกระบวนการทางกฎหมาย (Metaphysical and Juridical Epoch) ช่วงนี้จะหาลักษณะที่เป็นของตนเองแทบไม่ได้ เป็นแต่เพียงช่วงที่ต่อมาจากช่วงแรก

ขั้นสุดท้าย ยุคแห่งวิทยาการและการอุตสาหกรรม (Science and Industry Epoch) ทฤษฎีแนวความคิดเฉพาะต่าง ๆ กลายมาเป็นเรื่องจริงจังและยอมรับ

ผลงานของ Comte ส่วนมากขึ้นอยู่กับ การแบ่งแยกส่วนต่าง ๆ กระบวนการในเรื่องสังคมและวัฒนธรรม Comte มีความเห็นว่า ความเจริญก้าวหน้าของอารยธรรมเป็นไปตามกฎธรรมชาติที่ว่า “เกิดจากสัญชาตญาณของมนุษย์ชาติที่จะทำให้ตนมีความสมบูรณ์ในตัวเอง” ฉะนั้น จึงหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะเกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้น

ในเมื่อขั้นทางสังคมเป็นไปตามขั้นความเจริญทางอารยธรรม ฉะนั้น กฎเดียวกันนี้จึงประยุกต์ใช้กับสังคมไม่ว่าจะพิจารณาโดยลักษณะรวมทั้งหมด หรือในแต่ละส่วนก็ตาม Comte เห็นว่าการเปลี่ยนแปลงในระยะยาวได้เป็นไปในทิศทางที่เพิ่มพูนความเจริญ มีการปรับปรุง

เปลี่ยนแปลงในแง่ที่ว่า การควบคุมของมนุษย์อยู่เหนือสภาพแวดล้อมของเขา เช่นเดียวกับการพัฒนาทางความรู้และศิลปกรรม

ถ้า Comte ได้มองเห็นถึงการพัฒนาทางอารยธรรมเป็นเสมือนการวิวัฒนาการในลักษณะที่ก้าวหน้าไปอย่างราบเรียบสม่ำเสมอเพื่อก้าวไปสู่ความสมบูรณ์ของมนุษยชาติ เขาได้มองถึงว่าเป็นการวิวัฒนาการในความรู้สึกที่เป็นไปอย่างราบเรียบ การเปลี่ยนแปลงที่ต่อเนื่องไปเรื่อย ๆ กฎของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมจะเป็นเหมือนรูปแบบของหลักที่สำคัญ ซึ่งได้กลายเป็นพื้นฐานของ Positive Sociology อันได้แก่ การศึกษาถึงความเป็นระเบียบและความก้าวหน้า (Progress is the Development of Order) เนื่องจากหลักนี้ Comte ได้แบ่งการศึกษาสังคมวิทยาออกเป็น 2 ส่วน คือ Static และ Dynamic ในส่วนที่เป็น Static ได้แก่ โครงสร้าง หรือส่วนสำคัญของสิ่งเหล่านั้น ส่วนที่เรียกว่า Dynamic จะได้แก่ กฎของการกระทำต่าง ๆ

Comte ได้มองสังคมโดยเปรียบกับอินทรีย์สารทางชีววิทยา ซึ่งอินทรีย์สารทางชีววิทยา หรือสิ่งมีชีวิตทางชีววิทยา จะประกอบไปด้วยส่วนต่าง ๆ ซึ่งเรียกว่า เซลล์ (Cell) รวมตัวกันเข้าเป็นสิ่งมีชีวิต หรือสามารถดำรงสภาพความมีชีวิตอยู่เช่นเดียวกับอินทรีย์ทางสังคม (Social Organism) ซึ่งประกอบไปด้วยส่วนที่เล็กที่สุด ได้แก่ ครอบครัว และครอบครัวต่าง ๆ ก็จะรวมกันจนกลายเป็นชุมชนในที่สุด Comte ได้มองถึงการวิวัฒนาการทางสังคมเป็นไปในทิศทางที่เพิ่มพูนความสลับซับซ้อนแก่สังคม

ส่วน Henry Sumner Maine ได้จำแนกความเจริญก้าวหน้าของสังคมจากความสัมพันธ์ ซึ่งขึ้นกับพื้นฐานของสถานภาพแห่งความสัมพันธ์ Maine ได้สรุปว่า สังคมสมัยโบราณเน้นถึงความสัมพันธ์ทางฝ่ายชายหรือฝ่ายบิดา ตำแหน่งของบุคคลในสังคมและโอกาสต่าง ๆ ในชีวิตเป็นการได้รับมาแต่กำเนิด ขึ้นอยู่กับสถานภาพของครอบครัว เกี่ยวกับอำนาจ ฝ่ายชายจะมีอำนาจสูง

Lewis Henry Morgan มองสังคมซึ่งเคลื่อนไหวโดยผ่านขั้นตอนที่กำหนดต่าง ๆ จากสังคมดึกดำบรรพ์มาสู่อารยธรรมสังคม และสุดท้ายคืออารยธรรมสังคม การพัฒนาทางเทคโนโลยี การปกครอง ระบบเครือญาติ ทรัพย์สินสมบัติ และสถาบันอื่น ๆ ได้ถูกจำแนกเป็นหลายขั้นตอนเพื่อที่จะแสดงหรือเป็นหลักฐานของความก้าวหน้าของมนุษยชาติ โดยยึดหลักการค้นคว้าทางประวัติศาสตร์และมานุษยวิทยา

ขั้นตอนของการใช้เครื่องมือเพื่อการยังชีพซึ่ง Morgan ได้สรุปไว้ มีดังนี้

1. Lower Status of Savagery เริ่มจากการเริ่มมีมนุษยชาติ จนถึงในช่วงระยะต่อไป

2. Middle Status of Savagery เริ่มจากการรู้จักตกปลา ล่าสัตว์ เพื่อยังชีพและการรู้จักใช้ไฟ ฯลฯ

3. Upper Status of Savagery มนุษย์รู้จักประดิษฐ์หินและลูกศร

4. Lower Status of Barbarism มนุษย์ได้ประดิษฐ์เครื่องปั้นดินเผา

5. Middle Status of Barbarism การที่มนุษย์รู้จักเลี้ยงสัตว์และมีการเพาะปลูก มีการทำเชือกกันน้ำอย่างง่าย ๆ

6. Upper Status of Barbarism มีการทำเครื่องมือจากเหล็ก

7. Status of Civilization เริ่มจากมนุษย์ประดิษฐ์ตัวอักษรขึ้นใช้จนกระทั่งปัจจุบัน

ทฤษฎีของ Morgan เป็นไปในลักษณะพรรณนามากกว่าที่จะเป็นแบบอธิบาย จากการพรรณนาตามทฤษฎีนี้ ยังต้องการการค้นคว้าอย่างพอเพียงเพื่อมาสนับสนุน แต่เท่าที่ค้นคว้าศึกษา มีสังคมอีกมากที่ไม่ได้อยู่ในขั้นตอนต่าง ๆ ที่ Morgan ได้กำหนดขึ้น สังคมได้มีการขอยืมจากสังคมอื่นเท่า ๆ กับการพัฒนาจากภายในสังคมด้วย และไม่อาจกล่าวได้ว่า สถาบันต่าง ๆ ได้รวมเข้าด้วยกันตามขั้นตอนของ Morgan นอกจากนี้ ก็เหมือน ๆ กับทฤษฎีวิวัฒนาการอื่น ๆ ในแนวความคิดของความก้าวหน้าได้ถูกกำหนดหรือจำกัดความตามขั้นตอนแห่งความเจริญของอารยธรรมตะวันตก ทฤษฎีของ Morgan จึงเป็นไปในลักษณะที่มีคุณค่าแอบแฝง (Value-Laden) มากกว่าจะมีประโยชน์อย่างแท้จริง

Ferdinand Toennies ได้วางแบบของแนวความคิดที่สำคัญขึ้นสองแบบในสังคม ซึ่งลักษณะของแต่ละแบบถูกครอบงำโดยจิตของมนุษย์ (Human Will) โดยเป็นตัวกำหนดถึงความสัมพันธ์ทางสังคม ฉะนั้น จิตของมนุษย์จึงมีได้สองแบบใหญ่ ๆ คือ จิตอันมีเหตุผล (Rational Will) และจิตซึ่งไม่ได้ควบคุม (Natural Will) และเกิดรูปแบบทางสังคมขึ้น คือ Gemeinschaft ซึ่งอธิบายลักษณะของชนบทหรือชีวิตชาวพื้นบ้าน ซึ่งต่อมาจะถูกครอบงำโดยเมืองหรือชีวิตของชาวนครอันได้แก่ Gesellschaft

ORGANISMIC THEORIES ความเฉพาะ ความแตกต่าง และความรวม (Specialization, Differentiation and Integration)

Spencer และ Durkheim ได้กลายเป็นนักทฤษฎีวิวัฒนาการก็เพราะว่า ทฤษฎีที่เขาได้ศึกษาไว้มีจุดสำคัญอยู่ที่ว่า สังคมได้เพิ่มพูนความสลับซับซ้อนและความสัมพันธ์ซึ่งกันมากขึ้นทุกขณะ ซึ่งการกล่าวเช่นนี้จะคล้ายกับความคิดทางชีววิทยาของการวิวัฒนาการ ซึ่งทั้ง Spencer และ Durkheim เน้นความสำคัญว่า การปรับปรุงจะนำไปสู่ความพิเศษเฉพาะอย่าง (Specialization) และมองสังคมว่าเป็นอินทรีย์ (Organisms) ที่มีความสลับซับซ้อน ซึ่งประกอบด้วยส่วน

ต่าง ๆ แต่ละส่วนที่มีความชำนาญพิเศษต่าง ๆ ได้มารวมกัน โดยจะอยู่ในกระบวนการแห่งความแตกต่างและจะรวมตัวกันขึ้นใหม่

Herbert Spencer ได้ทำการศึกษาระหว่างสังคมและสิ่งมีชีวิตซึ่งได้เจริญขึ้นโดยผ่าน กระแสวงเวียนแห่งชีวิต (Life Cycle) โดยเพิ่มจำนวนและขนาดในขณะเดียวกัน เพิ่มในโครงสร้าง จากบางส่วนที่คล้ายกัน สัมพันธ์กับส่วนที่ไม่เหมือนกัน การวิวัฒนาการได้เน้นถึงกระบวนการ จากสิ่งทั่ว ๆ ไป สิ่งซึ่งเหมือนกันแต่ไม่สัมพันธ์กัน มาสู่ความเฉพาะอย่าง สิ่งที่แตกต่างกันแต่ สัมพันธ์กัน การเพิ่มพูนความสลับซับซ้อนได้เกิดขึ้นเมื่อเกิดความเจริญ ในครั้งแรก บทบาท ของผู้นำหรือหัวหน้าก็ไม่ได้มีความแตกต่างอย่างชัดเจน สมาชิกของสังคมเบื้องต้นแรกไม่มีการ ควบคุมบังคับ ความแตกต่างทางสังคมได้บังเกิดขึ้นเมื่อมีบุคคลต่าง ๆ มากมาย นั่นคือจะมีการ ปกครองที่ต่าง ๆ กัน ต่อมาจึงจะมีกฎเกณฑ์ทั่วไปและส่วนต่าง ๆ ประสานกัน และตอบโต้ความ ต่างต่างระหว่างเงื่อนไขภายนอกและภายใน บุรุษจะตอบโต้ลักษณะหนึ่ง สตรีก็จะเป็นอีกแบบ หนึ่ง โครงสร้างจะยิ่งซับซ้อนเมื่อสังคมได้เพิ่มจำนวนสมาชิกมากขึ้น การขยายขนาดของสังคม จะเกี่ยวกับการกระจายพื้นที่ โดยจะแตกต่างในลักษณะสภาพภูมิศาสตร์และมนุษย์นิเวศน์ ส่วน ต่าง ๆ จะต่างกันไป ในขณะเดียวกันก็จะเพิ่มความเฉพาะขึ้น ความแตกต่างในโครงสร้างมีขึ้น ก็หมายความว่ามีความแตกต่างในหน้าที่ประโยชน์ด้วย จนกระทั่งความชำนาญเฉพาะต่าง ๆ ได้ถูกรวบรวมขึ้นในหน่วยต่าง ๆ ของสังคม

2. ทฤษฎีแห่งการสมดุล (Equilibrium Theory)

ในทฤษฎีนี้ ประกอบด้วยทฤษฎีต่าง ๆ ดังนี้

1. ทฤษฎีความล่าหรือความเฉื่อยทางวัฒนธรรม (Cultural Lag Theory)
2. ทฤษฎีมนุษย์นิเวศน์วิทยา (Human Ecology Theory)
3. ทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่ หรือ หน้าที่—ประโยชน์ (Structural Functional Theory)

“สมดุล” แปลว่า ดุลเสมอกัน ไม่ย่อหย่อนกว่ากัน เป็นคำซึ่งขอยืมมาใช้เพื่อเป็นกลไก ในการศึกษาในความหมายถึงสถานะความเป็นอันหนึ่งอันเดียว หัวใจสำคัญของแนวความคิด แห่งการสมดุล ได้แก่ “พื้นฐานของส่วนต่าง ๆ ได้รวมกันเข้าด้วยกันเป็นระบบ (System) และ ส่วนต่าง ๆ เหล่านี้จะมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ถ้าเกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นที่ส่วนใดส่วนหนึ่ง ก็จะเป็นผลทำให้ส่วนอื่น ๆ ของระบบซึ่งสัมพันธ์กันเปลี่ยนแปลงไปด้วย”

ทฤษฎีความล่าหรือความเฉื่อยทางวัฒนธรรม (Cultural Lag Theory) ทฤษฎีนี้สัมพันธ์กับ ความคิดของ William F. Ogburn เกี่ยวกับเรื่องความเฉื่อยหรือความล่าทางวัฒนธรรม จุดสำคัญ

ของทฤษฎีก็คือ เป็นรูปแบบเฉพาะของทฤษฎีความสมดุล ซึ่งกล่าวถึงว่าสังคมได้ดำเนินการโดยกลไกความสมดุล เมื่อการเปลี่ยนแปลงได้เกิดขึ้นซึ่งทำให้สังคมเสียสมดุล ฉะนั้น ส่วนหนึ่ง ๆ มีแนวโน้มที่จะหาส่วนชดเชยการเปลี่ยนแปลงเพื่อเสริมสร้างความสมดุล ในกรณีเช่นนี้ สถานะความสมดุลครั้งใหม่จะแตกต่างจากของเก่า และจะเกิดความล่าหรือความเฉื่อยระหว่างสถานะความสมดุลของทั้งสอง ความเฉื่อยทางวัฒนธรรมบังเกิดขึ้นเมื่อหนึ่งในสองส่วนของวัฒนธรรมซึ่งสัมพันธ์กันได้เกิดเปลี่ยนแปลงก่อนหรือหลังการเปลี่ยนแปลงนั้นเป็นไปในระดับสูงกว่าอีกส่วน Ogburn ได้ให้ข้อสังเกตว่า สังคมทั้งหลายมีแนวโน้มที่พยายามปรับให้โครงสร้างอยู่ในสมดุล เมื่อความสมดุลนั้นเสียไปเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงในส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม การเปลี่ยนแปลงที่เป็นส่วนชดเชยก็จะบังเกิดขึ้นในส่วนอื่น ๆ เพื่อเสริมสร้างความสมดุล Ogburn ได้กำหนดขั้นตอนในลักษณะของความเฉื่อยทางวัฒนธรรม ดังนี้

1. แสดงถึงตัวผันแปรอย่างน้อยที่สุดสองตัว
2. แสดงให้เข้าใจในตัวผันแปรนั้น
3. แสดงถึงว่าตัวผันแปรหนึ่งได้เปลี่ยนแปลงในขณะที่อีกตัวหนึ่งไม่ได้เปลี่ยน หรือตัวผันแปรหนึ่งมีระดับการเปลี่ยนแปลงสูงกว่าอีกตัวหนึ่ง
4. เมื่อตัวผันแปรหนึ่งมีการเปลี่ยนแปลงเร็วและมากกว่า ฉะนั้น ความพอใจต่าง ๆ ซึ่งเคยคงอยู่ก็จะลดลงด้วย

ตัวผันแปร หมายถึง ส่วนต่าง ๆ ของวัฒนธรรม

โดยทั่ว ๆ ไป ทฤษฎีนี้ขึ้นอยู่กับความมากน้อยของความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันที่คงอยู่ระหว่างส่วนต่าง ๆ ของวัฒนธรรม ขยายความให้เข้าใจ วัฒนธรรมเป็นเสมือนเครื่องจักรเครื่องกล ซึ่งแต่ละส่วนจะเข้ากันได้อย่างเหมาะสมดีที่สุด Ogburn ได้สรุปไว้ว่า แม้ส่วนต่าง ๆ จะสัมพันธ์กันก็ตาม ความเฉื่อยก็จะแผ่กระจายไปทั่ว เขาได้แยกแยะระหว่างวัฒนธรรมทางวัตถุ (สิ่งประดิษฐ์ นวัตกรรมต่าง ๆ) และวัฒนธรรมทางอวัตถุ (ประเพณี ความเชื่อ ปรัชญา กฎหมาย ฯลฯ) การเปลี่ยนแปลงในวัฒนธรรมทางอวัตถุจะล่ากว่าการเปลี่ยนแปลงในวัฒนธรรมทางวัตถุ ดังตัวอย่างความล่าที่ได้สะสมเพิ่มพูนเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงด้านเทคนิควิธีการต่าง ๆ อย่างรวดเร็ว Ogburn ได้สังเกตถึงการประดิษฐ์ ได้เพิ่มขึ้นอย่างมากและจะเพิ่มมากขึ้นอีกในอนาคต เนื่องจากพื้นฐานทางวัฒนธรรมได้เพิ่มความรู้ทางวิชาการต่าง ๆ มากขึ้น วัฒนธรรมส่วนอื่นก็จะปรับปรุงใหม่แต่ก็ภายหลังความล่าได้เกิดขึ้นแล้ว การเปลี่ยนแปลงในวัฒนธรรมทางวัตถุจะเป็นไปในแบบทวีคูณ

ทฤษฎีมนุษย์นิเวศน์ (Human Ecology Theory)

นักมนุษย์นิเวศน์ได้พยายามชี้ให้เห็นว่า รูปแบบของชุมชนแต่ละแห่งจะจัดรูปแบบไปต่าง ๆ ขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และที่อยู่อาศัย นักมนุษย์นิเวศน์ได้กล่าวถึงแนวความคิดที่ว่า วัฒนธรรมของมนุษย์ได้ถูกสร้างขึ้น ซึ่งขึ้นอยู่กับสังคมย่อย ๆ โดยมีพื้นฐานอยู่กับความสัมพันธ์ระหว่างพืชและสัตว์ในถิ่นที่อยู่ นั้น ๆ และได้สรุปเป็นสมมติฐานออกมาว่า (1) ชุมชนของสังคมกลุ่มย่อย ๆ ประกอบไปด้วยพื้นที่ซึ่งจะจัดระเบียบประชากรด้วย (2) ประชากรจะมีลักษณะเช่นไร มีพื้นฐานอยู่ที่พื้นที่ดินซึ่งเขาครอบครอง (3) บุคคลต่าง ๆ ในหน่วย ๆ หนึ่งมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ชุมชนนั้น ๆ จะมีกลไกเพื่อให้เกิดความสมดุลในระหว่างสิ่งมีชีวิตที่มีการแข่งขันกัน นักมนุษย์นิเวศน์ได้ยืนยันอย่างหนักแน่นว่า ระดับสังคมย่อยต่าง ๆ จะมีความแตกต่างกันในวัฒนธรรม การแข่งขันจะกำหนดความเป็นระเบียบของสังคม กลุ่มหนึ่งมีการแข่งขันกับอีกกลุ่มจนมาถึงขั้น ๆ หนึ่ง จนกระทั่ง คือ การเปลี่ยนแปลงหลังจากนั้นก็คงอยู่ต่อไป ต่อมาก็จะแข่งขันกันอีก และจะมีผลตามมา และก็จะคงอยู่ระยะหนึ่ง สิ่งที่ถูกทอดทิ้งของแนวความคิดของนักมนุษย์นิเวศน์เป็นเสมือนเครื่องมือที่จะใช้ศึกษาการกระจายตัวของประชากร เช่น มีการแบ่งออกเป็นโซน (Zone) ขอบเขตพื้นที่ตามธรรมชาติ (Natural Areas) ขอบเขตทางสังคม (Social Areas) คำต่าง ๆ เหล่านี้เป็นแนวคิดที่เราใช้เพื่อแสดงถึงความสมดุล สำหรับถิ่นที่อยู่อาศัย ประชากรมีแนวโน้มที่จะกระจายตัวไปในรูปแบบขั้นสุดท้ายที่จะอยู่คงที่ และต่อต้านการมีการเปลี่ยนแปลงในอนาคต

สรุป ตามแนวความคิดของนักมนุษย์นิเวศน์มีความเห็นว่า สภาพสมดุลของสังคมอยู่ที่ การปรับตัวของประชากรในชุมชนที่อยู่อาศัยหนึ่ง ๆ ซึ่งจะมีความแตกต่างกันในวัฒนธรรม และจากความคิดนี้ ถ้าจะมองถึงสภาพสังคมในเมืองหลวงก็เช่นกัน มีการแบ่งเขตสลัม คนชั้นกลาง และคนมีฐานะร่ำรวย ซึ่งสภาพความเป็นอยู่หรือหมายถึงวัฒนธรรมของแต่ละกลุ่มก็ต่างกัน และคนก็จะพยายามปรับตัวให้เข้าในถิ่นนั้น ๆ

ทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่ หรือ หน้าที่—ประโยชน์ (Structural Functional Theory)

การใช้ทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่ในการศึกษาการเปลี่ยนแปลงสังคมและวัฒนธรรม เป็นวิธีการที่มีเหตุผลและมีผลและนับว่าเป็นประโยชน์ในการศึกษาอย่างแท้จริง นักสังคมวิทยาอ้อมรับที่จะใช้แนวความคิดนี้ไปในการศึกษาเรื่องต่าง ๆ ของสังคม โดยมองสังคมส่วนรวมว่าเป็นระบบอันหนึ่ง ซึ่งประกอบด้วยส่วนหรือระบบต่าง ๆ ที่ยึดเหนี่ยวและมีความสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลง อาจเกิดหรือเริ่มต้นได้ในทุกส่วน และส่งผลสะท้อนไปยังส่วนอื่น ๆ ซึ่งต้องถูกกระทบกระเทือน

ไปด้วย จะเกิดขึ้นมากน้อยในส่วนไหนอย่างไร และมีผลกระทบกระเทือนมากน้อยเพียงไร เป็นเรื่องที่เราสามารถศึกษาและทำนายได้

ลักษณะของทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่ของสังคมเป็นระบบอันหนึ่ง ระบบนี้จำเป็นจะต้องดำรงอยู่ต่อไปแม้ว่าตัวบุคคลมีการเปลี่ยนแปลงเสมอ เนื่องจากกฎธรรมชาติของการเกิดแก่ เจ็บ ตาย การที่สังคมจะดำรงอยู่ได้ สังคมจะต้องมีโครงสร้างเพื่อทำหน้าที่สำคัญต่าง ๆ ในสังคม อันได้แก่ การมีสถาบันหลัก คือ สถาบันครอบครัว เศรษฐกิจ ศาสนา การเมือง การศึกษา สันทนาการ ซึ่งมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน แต่ละสถาบันจะมีหน้าที่ต่าง ๆ ซึ่งเป็นความจำเป็นของสังคม ช่วยแก้ปัญหาต่าง ๆ ซึ่งเกิดขึ้นในการอยู่ร่วมกันของมนุษย์ เป็นเสมือนกลไกที่ทำงานเพื่อประโยชน์ของสังคมและบุคคลที่อยู่ร่วมกันในสังคม

โดยปกติการทำงานของกลไกเหล่านี้เป็นผลให้สังคมอยู่ในสภาพสมดุลเคลื่อนที่ (Moving Equilibrium) กล่าวคือ ทุกส่วนหรือสถาบันของสังคมปรับตัวเข้าหากันตามความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสภาพแวดล้อมทั้งทางสังคมและภูมิศาสตร์ แต่ละสถาบันจะทำหน้าที่ของตนซึ่งเป็นการสนองความต้องการของสถาบันอื่น ๆ และสังคมเป็นส่วนรวม เช่น การทำเกษตรกรรมของชาวชนบทเป็นผลให้มีวัตถุดิบป้อนโรงงานอุตสาหกรรม มีอาหารสำหรับเลี้ยงคนงาน และช่วยให้โรงงานสามารถขยายผลผลิตได้ เพราะชาวชนบทมีอำนาจซื้อเพิ่มขึ้น เมืองซึ่งเป็นที่ตั้งของโรงงานจึงอยู่ได้ เพราะชนบทเองก็ได้รับประโยชน์จากเมือง คือ มีตลาดจำหน่ายผลผลิต อีกตัวอย่างหนึ่งได้แก่ การทำงานของสถาบันครอบครัวซึ่งมีหน้าที่สำคัญในการอบรมสมาชิกสังคมที่เกิดขึ้นใหม่ให้รู้จักระเบียบวินัย และการควบคุมตนเอง ฯลฯ (สังคมประภคติ หรือ Socialization) ทั้งนี้เป็นการสนองความต้องการของสถาบันทางเศรษฐกิจ หรือระบบการผลิตของสังคมที่ต้องการคนงานที่มีประสิทธิภาพ ในขณะเดียวกัน ระบบการผลิตก็ทำให้ทรัพย์สินส่วนรวมในสังคมเพิ่มขึ้น เป็นผลให้แต่ละครอบครัวมีรายได้สูงขึ้นโดยเฉลี่ย และมีโอกาสที่จะให้การอบรมสมาชิกในครอบครัวในทางที่เป็นประโยชน์แก่สังคม เราจึงเรียกว่า สังคมอยู่ในสภาพสมดุล แต่การสมดุลนี้เป็นการสมดุลเคลื่อนที่ หมายถึงว่า การเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นเสมอในทุกขณะ แต่การเปลี่ยนแปลงนั้นจะพยายามปรับเข้าหากันเพื่อให้สังคมเกิดสมดุล แต่ไม่มีสังคมใดที่ส่วนประกอบหรือสถาบันต่าง ๆ สามารถทำหน้าที่ของตนโดยสมบูรณ์ทุกประการ เช่น สถาบันการเมืองที่ให้อำนาจแก่บุคคลหรือหมู่คณะเดียว อาจจะเป็นประโยชน์ (Functional) และเป็นที่ยอมรับกันในสังคมระยะหนึ่ง แต่ต่อมาอาจก่อให้เกิดปัญหาขึ้น (Dysfunction) เช่น ความไม่สงบทางการเมือง อันเนื่องมาจากประชาชนถูกอิทธิพลของแนวความคิดทางประชาธิปไตย หรือความก้าวหน้าที่ทางเศรษฐกิจหยุดชะงักเพราะการผูกขาดของผู้มีอำนาจ ฯลฯ ความไม่สมบูรณ์ของส่วนประกอบ

หรือสถาบันต่าง ๆ ทำให้เกิดปัญหากดดัน (Strains) ความขัดแย้ง และความตึงเครียด (Tensions) ต่าง ๆ ในสังคม มองในแง่หนึ่งสังคม คือ ระบบที่มนุษย์จัดขึ้นเพื่อแก้ปัญหาในการดำเนินชีวิตร่วมกัน การเปลี่ยนแปลงจะเกิดขึ้นที่ใดส่งผลสะท้อนอย่างไรอยู่ที่การทหารุณตึงเครียดนี้

ความตึงเครียดนี้มีที่มาจากภายในระบบสังคมนั่นเอง หรืออาจจะเนื่องมาจากอิทธิพลจากภายนอก นักสังคมวิทยาได้พบต้นเหตุของความตึงเครียดนี้ ว่าอยู่ที่ความไม่สมบูรณ์ในการทำงานของระบบย่อย (Subsystems) โดยเฉพาะปัญหาที่เกิดจากความกดดันในโครงสร้างของสังคมนั้น (Structural Strains) เช่น ระบบที่สอนให้เด็กยอมรับอำนาจต่ออย่างเดียว และถือว่าผู้ใหญ่รู้ดีและทำอะไรถูกต้อง ย่อมขัดกับความพยายามที่จะสร้างระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยขึ้นมา ความซับซ้อนของสังคมทำให้การขัดกันในระหว่างส่วนต่าง ๆ ของมันได้เกิดขึ้นตามทฤษฎีนี้ สถาบันหรือสิ่งที่เป็นอยู่ในสังคมในขณะใดขณะหนึ่งอาจจะทำหน้าที่สำคัญ (keystone) หรืออาจกลายเป็นเครื่องถ่วงทำให้เกิดปัญหาอย่างยากขัดแย้งต่าง ๆ (deadweight) ซึ่งก็คงอยู่ เช่น ประเพณี ความเชื่อ และระเบียบปฏิบัติต่าง ๆ ไปใช้จะพูดสั้นๆและเร็วๆ เมื่อบ้างไปเสมอไป เช่น ประเพณีที่ย้ำการผูกพันต้องช่วยเหลือญาติ อาจจะเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับสังคมปัจจุบันที่ย้ำการใช้ความสามารถส่วนตัวและความเท่าเทียมกันของคนคนหนึ่ง ขณะที่ระบบมีอยู่แต่อยู่ในสังคมปัจจุบันทำให้เกิดปัญหาอย่างยากต่าง ๆ นอกจากนี้ เหตุการณ์นี้ยังชี้ให้เห็นว่า ความกดดันของสังคมต่าง ๆ ถึงแม้การดำรงอยู่ของทุกสังคมจำเป็นจะต้องอาศัยการปฏิบัติโดยคนต่าง ๆ ในลักษณะปฏิบัติหรือกลไกที่จะปฏิบัติตาม หลักการเหล่านี้ย่อมไม่เพียงพอ แต่จำเป็นต้องมีสิ่งอื่น ๆ ที่ทำให้บรรดาผู้ปฏิบัติบรรลุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่ง สังคมใดจะเลือกใช้วิธีใดนั้นเป็นเครื่องตัดสินชี้ขาดจากความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันและพลังต่าง ๆ ในสังคมนั้น เช่น ระบบการเลือกตั้งที่กระทำให้เกิดความมั่นคงเรียบร้อยภายในประเทศ อาจมีได้ตั้งแต่ระบบเลือกตั้งที่รวมถ่วงกัน จนกระทั่งถึงระบบประชาธิปไตยที่ให้ราษฎรทุกคนได้มีสิทธิเท่าเทียมกัน หรือระบบอุตสาหกรรมที่สร้างการเพิ่มผลผลิตและยกระดับความเป็นอยู่ของประชาชน อาจไม่จำเป็นต้องใช้วิธีจัดการประชาธิปไตยแบบรัฐสภาเสมอไป การพัฒนาระบบอุตสาหกรรมจำเป็นจะต้องใช้ไปอย่างหลักการบางอย่าง ซึ่งเป็นจริงเสมอไม่ว่าจะเกิดในประเทศใด เช่น จะต้องมีความมั่นคงของสถาบันการเมือง ระบบการจะจัดจ้องมีความอดทนและระเบียบวินัยในการทำงาน ประชาชนจะต้องไม่ไปจับจ้องและรู้รักประชด จะต้องใช้หลักความสามารถส่วนตัวแทนหลักการเส้นตรงของพวกมันใด ๆ ในการทำหน้าในชีวิต ฯลฯ

การขัดกันอาจจะเกิดขึ้นได้ในทุกสถานของสังคม เช่น บุคคลที่ไม่เคยมีอำนาจทางการเมืองและมีความเป็นอยู่ยากจน อาจเปลี่ยนความคิดใหม่ เนื่องจากอิทธิพลของการศึกษาและประชาธิปไตย ทำให้เกิดความไม่พอใจและมีการเรียกร้องสิทธิทางการเมืองและความเป็นอยู่ และกลายเป็น

เป็นจุดเริ่มต้นของปัญหายุ่งยากต่าง ๆ ทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่ถือว่าการเปลี่ยนแปลงอาจเริ่มต้นในส่วนตัวส่วนหนึ่งของสังคมหรือหลายส่วนพร้อมกันก็ได้ และโดยทั่วไปการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจะส่งผลสะท้อนไปยังส่วนอื่น ๆ ซึ่งจะต้องปรับตัวตาม การปรับตัวเช่นไรเป็นเรื่องของพลังต่าง ๆ ในสังคมขณะนั้น การเปลี่ยนแปลงในระยะต้นจะทำให้สังคมเสถียรในรูปรุนแรง อาจแสดงออกเป็นปัญหาความไม่พอใจของบุคคลบางกลุ่ม หรือปัญหาที่แสดงความเสื่อมของสังคมโดยทั่วไป เช่น อาชญากรรมที่เกิดขึ้นแสดงถึงปัญหาต่าง ๆ ที่อยู่เบื้องหลัง เช่น ความยากจน ความไม่เป็นธรรม และเอาเปรียบในสังคม ความเสื่อมของระบบครอบครัว การจับกุมลงโทษอย่างเดียวไม่เพียงพอที่จะระงับปัญหา ความกดดันจะเกิดขึ้นในสังคมและนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในระบบเศรษฐกิจ การเมือง ศาสนา ครอบครัว และอื่น ๆ สังคมจะเปลี่ยนสภาพใหม่ในความพยายามที่จะแก้ปัญหาที่เครียดที่เกิดขึ้น เช่น ในทางการเมือง จำเป็นต้องเพิ่มการใช้กำลังบังคับ จำกัดสิทธิเสรีภาพของราษฎร ในทางเศรษฐกิจ ความไม่เป็นธรรมอาจเพิ่มมากขึ้น ค่าใช้จ่ายที่เสียไปในการรักษาความสงบเรียบร้อยทำให้ทุนที่นำมาพัฒนาประเทศลดน้อยลง คนมีทรัพย์สินและอพยพมาอยู่ในเมืองซึ่งปลอดภัยจากโจรผู้ร้าย ทำให้ชนบทต้องยากจนลงอีก ในทางศาสนา ความเชื่อทางไสยศาสตร์เวทย์มนต์คาถาอาจเพิ่มมากขึ้น คนจะห่างเหินจากวัดและคำสอนที่แท้จริงของศาสนา ในทางตรงข้าม ความกดดันอาจทำให้สังคมต้องเริ่มปฏิรูปในด้านต่าง ๆ อย่างจริงจัง เพื่อความเป็นธรรมในสังคม

Milbert E. Moore นักสังคมวิทยาชาวอเมริกัน ได้ย้ำความยืดหยุ่นของทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่ว่าสามารถให้คำอธิบายการเปลี่ยนแปลงทางสังคมทุกอย่างที่เกิดขึ้น สังคมจะต้องปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อม ทั้งที่เป็นอยู่ตามธรรมชาติและที่มนุษย์สร้างขึ้น พลังที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่มีมาจากทั้งภายในระบบสังคมและภายนอก การเปลี่ยนแปลงจึงเป็นลักษณะธรรมดาของสังคม ควบคู่กันไปกับความเป็นระเบียบอาจเกิดขึ้นในวงเขตจำกัด ซึ่งไม่มีผลสะท้อนรุนแรงในระยะสั้น แต่ในระยะยาวอาจทำให้สังคมต้องเปลี่ยนแปลงไปมาก เช่น การเพิ่มประชากร ในระยะต้นสังคมอาจไม่รู้สึกรบกวนกระทบกระเทือน แต่จะเป็นปัญหาจริงจังในระยะหลังเมื่อการแข่งขันในสังคมรุนแรงขึ้น หรือการเสื่อมความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่ดินซึ่งเกิดขึ้นเนื่องจากการทำเกษตรกรรมเป็นเวลานาน กว่าสังคมจะให้ความสนใจเรื่องนี้ อาจกลายเป็นปัญหาซึ่งกระทบกระเทือนความเป็นอยู่ของคนส่วนใหญ่ของประเทศ การเปลี่ยนแปลงบางอย่างอาจจะเกิดในเรื่องสำคัญ และส่งผลสะท้อนไปยังส่วนอื่น ๆ ในเวลาไม่นาน เช่น โรงงานที่เกิดขึ้นใกล้ชนบทอาจทำให้วิถีชีวิตของชาวชนบทเปลี่ยนแปลงไป ญาติพี่น้องและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของหมู่บ้านอาจจะลดความสำคัญลง คนหนุ่มสาวอาจจะมีอิสรภาพมากขึ้น ฯลฯ

นอกจากนี้ Moore ได้ชี้ให้เห็นความตึงเครียดในสังคม ซึ่งแม้จะเป็นเรื่องธรรมดาแต่ก็สามารถทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสังคมได้เช่นเดียวกัน

ในประการแรก ข้อเท็จจริงมีอยู่ว่า ไม่มีสังคมใดที่อยู่ในสภาพสมดุลที่แท้จริง ส่วนต่าง ๆ ของสังคมไม่ได้ประสาน (Integrate) กันอย่างสมบูรณ์ อย่างน้อยที่สุดก็ด้วยเหตุผลที่ว่าตัวบุคคลที่ปฏิบัติตามบทบาทต่าง ๆ ซึ่งเป็นหน้าที่ของตนในสังคม มีบุคลิกภาพและความสามารถไม่เหมือนกัน สังคมอาจจะวางบรรทัดฐานอย่างเดียวกันให้บุคคลกระทำเช่นนั้นเช่นนี้ แต่บุคคลจะกระทำได้มากน้อยเพียงใดหรือมีประสิทธิภาพแค่ไหน ส่วนหนึ่งย่อมขึ้นอยู่กับตัวบุคคลนั่นเอง ความสามารถตามธรรมชาติของบุคคลที่ไม่เหมือนกัน นอกจากนี้ การอบรมที่ได้รับ สังคมประภคาก็ไม่เหมือนกัน ความแตกต่างในการปฏิบัติตามบทบาท แม้จะเป็นบทบาทซึ่งสังคมต้องการให้ปฏิบัติอย่างเดียวกัน จึงเกิดขึ้นเป็นธรรมดาและเป็นต้นเหตุให้เกิดการเปลี่ยนแปลง

ในประการที่สอง ความตึงเครียดในสังคมเป็นสิ่งธรรมดา เพราะมนุษย์ไม่มีทางควบคุมธรรมชาติได้โดยเด็ดขาด นอกจากนี้ สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติก็มีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ เนื่องจากการกระทำของมนุษย์ การปรับตัวระหว่างมนุษย์และธรรมชาติจึงอยู่ในสภาพเปลี่ยนแปลงไปตลอดเวลา ไม่ว่ามนุษย์จะมีความสามารถเพิ่มมากขึ้นเท่าใดในการควบคุมธรรมชาติ มนุษย์จะไม่มีทางควบคุมธรรมชาติได้โดยเด็ดขาด เริ่มตั้งแต่ปัญหาการตาย การเปลี่ยนแปลงของประชากร ปัญหาการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร และปัญหาการแปรปรวนของดินฟ้าอากาศ การพยายามควบคุมธรรมชาติและเปลี่ยนแปลงในธรรมชาติเนื่องจากการกระทำของมนุษย์ทำให้เกิดความตึงเครียดและการประดิษฐ์คิดค้นสิ่งใหม่ ๆ ขึ้น

นอกจากนี้ ในทุกสังคมเรายังเห็นความแตกต่างระหว่างอุดมคติทางสังคมและการปฏิบัติตามอุดมคตินี้ อุดมคติเป็นคุณค่า (Values) ซึ่งมนุษย์ต้องการให้มีในสังคม เช่น เสรีภาพ ความเมตตาากรุณา ความซื่อสัตย์ ความอยู่ดีกินดี คุณค่าทางศีลธรรม ผู้ละเมิดคุณค่าเหล่านี้หรือไม่สามารถประพฤติตามได้ร้อยเปอร์เซ็นต์มีอยู่เป็นสิ่งธรรมดา สังคมวางหลักไว้ว่าคนเราควรจะทำเช่นนั้น เช่นนี้ ในคำสอนของพุทธศาสนา แต่นอกจากผู้บรรลุโสดาบันแล้ว ก็ไม่มีผู้ใดที่จะปฏิบัติตามได้ทุกอย่าง ความแตกต่างระหว่างอุดมคติและการปฏิบัติจึงทำให้เกิดความตึงเครียด สังคมย่อมพยายามใช้วิธีการต่าง ๆ ให้คนปฏิบัติตามอุดมคติเสมอ การทำเช่นนั้นทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ในสังคม

รวมเข้าด้วยกัน การเปลี่ยนแปลงจึงเกิดขึ้นเป็นลักษณะธรรมดาในสังคม การเปลี่ยนแปลงเล็ก ๆ น้อย ๆ ซึ่งสมาชิกของสังคมอาจไม่ได้สังเกต อาจส่งผลสะท้อนทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขนาดใหญ่ในสังคม การเปลี่ยนแปลงบางอย่างก็เกิดขึ้นโดยอำนาจภายในตัวของมันเอง และ

อยู่นอกเหนือความสามารถของมนุษย์ที่จะควบคุมได้อย่างจริงจัง เช่น การตาย อายุสั้น ยาว ความแตกต่างในความสามารถระหว่างบุคคล ดินฟ้าอากาศ บางอย่างมนุษย์ก็สามารถควบคุมได้บ้าง เช่น การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ และคิดสร้างสถาบันต่าง ๆ ขึ้นมา เพื่อให้ชีวิตสังคมเป็นไปในทางที่ต้องการ การเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นทั้งในสังคมที่ไร้การศึกษา อยู่ห่างไกลความเจริญ และในสังคมปัจจุบัน Moore มีความเห็นว่า เราควรจะมองมนุษย์ในฐานะเป็น “สัตว์แก้ปัญหา” (Problem-Solving Animal) และมองสังคมเป็น “ระบบแก้ความตึงเครียด” (Tension-Management System) เขาไม่เห็นด้วยกับแนวความคิดแบบเก่าที่ย้ำการอยู่กับที่ (Static Model) และการประสานเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน (Well-Intergrated) ของสังคม ความคิดเช่นนี้ลดความสำคัญของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสังคม มองการเปลี่ยนแปลงว่าเป็นเรื่องเล็กน้อย ไม่มีความสำคัญสำหรับสังคมแต่อย่างใด หรือในทางตรงข้าม ถ้าการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ก็มักจะมองว่าทำให้ระบบสังคมเดิมแตกทำลายไป เนื่องจากไม่สามารถปรับตัวเข้ากับอำนาจใหม่ที่เกิดขึ้น ผู้ใช้แนวความคิดนี้มักจะสรุปว่า ทุกสังคมโดยเฉพาะสังคมที่ล่าหลังในประเทศตะวันออก มีพลังสำคัญที่ต่อต้านการเปลี่ยนแปลงที่มาจากภายนอก ทั้งนี้เนื่องจากข้อสมมติฐานที่ว่า ทุกสังคมมีความประสานเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันระหว่างส่วนประกอบต่าง ๆ อย่างสมบูรณ์ และสมาชิกส่วนใหญ่ได้รับความพึงพอใจทุกอย่างจากระบบสังคมที่เป็นอยู่ การเปลี่ยนแปลงจึงเป็นเรื่องที่ไม่ปรารถนา เมื่อเกิดแล้วจะเป็นผลเสียหายอย่างร้ายแรงต่อความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของสังคม รวมทั้งปัญหาต่าง ๆ ที่ติดตามมา แนวความคิดเช่นนี้มีส่วนจริงอยู่บ้าง แต่ผลเสียคือ ทำให้เรามองไม่เห็นความสำคัญของพลังต่าง ๆ ซึ่งอยู่ภายในระบบสังคมนั้น พลังเหล่านี้เกิดขึ้นจากความกดดันและความตึงเครียดต่าง ๆ ภายในสังคมนั้น ในความพยายามที่จะปรับตัวเข้ากับข้อเท็จจริงต่าง ๆ ที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ มองในแง่นี้ การเปลี่ยนแปลงจึงเป็นลักษณะธรรมดาของทุกสังคม ทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่ในรูปที่ Moore ได้แก้ไขเพิ่มเติมนี้ชี้ให้เราเห็นที่มาต่าง ๆ ของการเปลี่ยนแปลง ในปัจจุบันทฤษฎีนี้ได้รับความนิยมแพร่หลายในสังคมศาสตร์ทุกสาขา เพราะมีความยืดหยุ่นและอธิบายเรื่องราวต่าง ๆ ได้โดยชี้ให้เห็นลักษณะที่แท้จริงของสังคมมนุษย์

ตามทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่ มีสิ่งที่จะต้องคำนึงถึงในการวิเคราะห์ โดยใช้แนวความคิดนี้ คือ

1. Functional Integration
2. Universal Functionalism
3. Functional Indispensability

1. Functional Integration ในปัญหานี้เราจะต้องไม่สมมติว่าสังคมมี Unity หรือ Integration อย่างสมบูรณ์ ส่วนต่าง ๆ เข้ากันได้อย่างสมบูรณ์ หรือว่าการกระทำ ขนบธรรมเนียม ประเพณี สถาบัน ความเชื่อต่าง ๆ นั้นจะมีผลในการทำให้สังคมมี Unity การรวมหน่วยเอกภาพ ในสังคมมันอาจจะมีผลในทางไม่ดีด้วย ที่เรียกว่า Dysfunctional สำหรับบางส่วนของสังคมหรือ บุคคลบางกลุ่ม เช่น ศาสนา ไม่ใช่ที่จะก่อให้เกิด Unity อย่างเดียว อาจทำให้เกิดการแบ่งแยก เป็นผลเสียในสังคม เช่น ในสังคมที่มีคนหลายศาสนาอยู่ด้วยกันอาจทำให้เกิดการโต้แย้ง แยกความ สามัคคี หรือศาสนาอาจจะทำให้คนหนีโลก คิดถึงแต่ตนเอง ไม่ยอมหันเข้าหาสังคม นอกจากนั้น ศาสนาบางครั้งขัดกับหลักวิทยาศาสตร์ ขนบธรรมเนียมอาจจะ Function สำหรับบางส่วนของ สังคม ไม่ใช่ทั้งสังคม หรือเมื่อสังคมเปลี่ยนก็อาจไม่เป็นประโยชน์ต่อสังคม เช่น ประเพณีเงิน ลูกกตัญญูต่อพ่อแม่ ญาติพี่น้องช่วยเหลือกัน ผูกพันใกล้ชิด ประเพณีนี้ Functional สำหรับครอบครัวใหญ่ ทำให้ญาติพี่น้องรวมกันได้ ในตำบล หมู่บ้าน เป็นญาติพี่น้อง ทำให้มีการช่วยเหลือกัน เด็กเกิดมาก็ช่วยอบรมช่วยสอน ด้านเศรษฐกิจก็ช่วยกัน แต่จะไม่ Function สำหรับสังคม ทำให้ สังคมไม่รวมกันเหนียวแน่น มีการขัดกันระหว่างครอบครัว โดยเฉพาะปัจจุบันซึ่งได้รับอิทธิพล ตะวันตก

ในเรื่องเอกภาพ (Unity) สังคมมนุษย์มีความยุ่งยากซับซ้อนมาก ในการศึกษาจึงต้อง ทำอย่างละเอียด และระมัดระวังเพื่อให้ได้ผลแท้จริง

2. Universal Functionalism คือ เราต้องไม่สมมติว่าส่วนต่าง ๆ ที่มีอยู่ในสังคมทำหน้าที่ ที่เป็นประโยชน์ อาจจะไม่เป็นประโยชน์ก็ได้ในสังคม แต่คนก็ยังทำกันอยู่ สิ่งที่คุณคิดว่าเป็น ประโยชน์และเป็นประโยชน์แท้จริง เราเรียกว่า Manifest Function คือ วัตถุประสงค์ตรงกับสิ่งที่ เกิดขึ้น หรือสิ่ง ๆ หนึ่งแสดงถึงประโยชน์ในตัวของมันเองอย่างชัดเจน ส่วน Latent Function ได้แก่ ประโยชน์ของสิ่งนั้น ๆ แต่เป็นประโยชน์ที่แฝงอยู่อีกที่หนึ่ง ต้องวิเคราะห์และพยายาม เข้าใจถึงสิ่งนั้น เช่น ศาสนา ประโยชน์ที่เห็นชัด ได้แก่ การช่วยปลดทุกข์ ทำให้จิตใจสงบ ฯลฯ แต่ประโยชน์ที่ซ่อนเร้นอยู่ก็คือ ก่อให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน หรือพิธีกรรมต่าง ๆ ทาง ไสยศาสตร์ การใช้คาถาอาคมรักษาโรค การกราบไหว้บูชา Manifest Function คือ เป็นการ ปลดทุกข์ และ Latent Function คือทำให้เกิดกำลังใจ ในการวิเคราะห์นี้จะต้องพิจารณาให้หมด บางครั้งเห็นแต่หน้าที่ภายนอก หน้าที่ที่ซ่อนเร้นอยู่มองไม่เห็น ทำให้การศึกษาเป็นไปโดยไม่ สมบูรณ์

ฉะนั้น Universal Function นี้ไม่ใช่เป็นประโยชน์เสมอไป อาจก่อให้เกิดผลเสียได้ อาจ เป็นเรื่องตลกค้างมาแต่สมัยโบราณไม่มีหน้าที่ใด ๆ เลย ส่วนมากนักมานุษยวิทยาสัมัยก่อนคิดว่า

ทุกสิ่งมีประโยชน์เสมอ ประเพณีต่าง ๆ อาจมีผลเสีย เช่น การเลี้ยงเด็ก ทำให้เด็กไม่เป็นตัวของตัวเอง หรือคำสอนของศาสนาบางที่เป็น Dysfunctional เช่น ห้ามฆ่าสัตว์ ถ้าเข้มงวดเกินไปหรือตีความหมายตรงเช่นนั้น อาจทำให้ขาดอาหาร หรือไม่มีการเลี้ยงสัตว์

3. *Functional Indispensability* ผู้วิเคราะห์จะต้องไม่ถือว่าสิ่งที่มีอยู่จะขาดเสียมิได้ เช่น ถอดฟันเป็นสิ่งจำเป็นเพื่อจะทำให้สังคมมีความสงบราบเรียบ จึงมีการกัดกันฟัน ประเพณีการแบ่งฟันเลี้ยงไม่ได้ อำนาจอยู่ที่คนคนเดียวควบคุมจะเห็นว่าไม่จำเป็น เราจะเห็นว่าวัฒนธรรมประเพณีต่าง ๆ ไม่ใช่จะขาดเสียมิได้ มันอาจมีบางสิ่งบางอย่างมาทดแทนหรือเลือกใช้แทนกันได้ (Substitutes หรือ Alternative) เช่น การให้เด็กรับผิดชอบต้องมีการอบรมแบบประชาธิปไตย ไม่ใช่จะคอยบังคับ ฉะนั้น สิ่งที่เป็นอยู่จะขาดเสียมิได้เป็นสิ่งจำเป็น ความคิดเช่นนี้ทำให้ไม่ยอมเปลี่ยนแปลง ถ้าเรายอมรับว่ามีทางเลือก มีสิ่งทดแทนหลายทาง จะทำให้สังคมดำรงอยู่ได้และมีความเจริญก้าวหน้า

3. ทฤษฎีแห่งการขัดแย้ง (Conflict Theory)

มีสมมติฐานที่ว่า การเปลี่ยนแปลงเป็นสิ่งที่สิ่งมีชีวิตทุกชนิดจะต้องผ่านพบ เน้นถึงความไม่แน่นอนของสิ่งต่าง ๆ

วิภาษวิธีแห่งการเปลี่ยนแปลง (The Dialectics of Change)

ตามความคิดของ Karl Marx เขาเห็นว่า สังคมไม่ได้อยู่ในระเบียบแบบแผนของระบบสังคม แต่จะมีลักษณะที่เปลี่ยนแปลงต่อเนื่องกันไปเรื่อย ๆ และไม่เพียงแต่จะเปลี่ยนแปลงในส่วนที่เป็นพื้นฐาน จะรวมถึงโครงสร้างด้วย สาเหตุก็เนื่องจากการขัดแย้งเป็นปัจจัยสำคัญของทุกสังคม การขัดแย้งเป็นระบบซึ่งอยู่ในโครงสร้างของสังคม ที่จะผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงได้ในทุกขณะ Marx ได้บอกว่า “ถ้าปราศจากการขัดแย้ง ก็จะไม่มีความก้าวหน้า” Without Conflict no Progress ความเจริญของอารยธรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นก็เนื่องมาจากกฎแห่งการขัดแย้งนี้ หรือจะชี้เฉพาะลงไปอีกก็คือ “ประวัติศาสตร์ของทุกสมัยทุกสังคมจนปัจจุบัน เป็นประวัติศาสตร์การขัดแย้ง”

Marx ได้สร้างทฤษฎีขึ้นมาเพื่ออธิบายการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในประวัติศาสตร์ เขามีความเห็นที่มนุษย์สร้างตนเองขึ้นมาด้วยแรงงานของตน และการเปลี่ยนแปลงในประวัติศาสตร์เป็นเรื่องที่มีความเกี่ยวข้องกับสถาบันและชีวิตมนุษย์โดยตรง อำนาจที่ขัดกันประวัติศาสตร์ไม่ใช่ความคิดลอย ๆ หรือสถาบันที่ไม่มีตัวตน แต่เป็นการขัดกันระหว่างชนชั้น การขัดกันระหว่างชนชั้นต่าง ๆ (Class Struggle) เป็นพลังสำคัญเบื้องหลังการเปลี่ยนแปลงในประวัติศาสตร์ ประวัติ

ของมนุษย์คือการต่อสู้ระหว่างชนชั้นต่าง ๆ กล่าวคือ ระหว่างชนชั้นที่เอาเปรียบ (Exploiting Class) และชนชั้นที่ถูกเอาเปรียบ (Exploited Class) และจะเป็นเช่นนี้ตลอดไป Marx เห็นว่ากฎแห่งสำคัญที่จะเข้าใจถึงการขัดแย้งกันในทุกสมัยขึ้นอยู่กับการผลิต ความเจริญทางเทคโนโลยี ซึ่งจะมีผลต่อระบบโครงสร้างสังคมทั่ว ๆ ไปด้วย

กระบวนการการเป็นปฏิปักษ์ต่อกัน (Dialectical Process)

Thesis → Anti-Thesis → Synthesis

ในความเห็นของ Marx ประวัติศาสตร์สามารถแบ่งได้เป็นสามตอน ซึ่งขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์แห่งการเป็นปฏิปักษ์กัน เริ่มแรกของประวัติศาสตร์ มนุษย์เป็นอิสระโดยตัวของตัวเอง แต่อิสระภาพของมนุษย์ก็ยังเป็นสิ่งที่ไม่สมบูรณ์ มนุษย์ถูกผูกพันกับธรรมชาติ ความเป็นอิสระของมนุษย์ยังมีดมนปราศจากจุดหมาย แต่ก็เป็นที่ยอมรับของสังคมในเวลานั้น หรือเรียกว่า เป็น Thesis ของสังคมในขณะนั้น ในช่วงเวลานี้ซึ่งเคยเป็น Thesis ของสังคมก็ได้ถูกเปลี่ยนแปลง มีการต่อต้านสิ่งที่ยอมรับของสังคม Anti-Thesis ระหว่างช่วงเวลาที่สอง มนุษย์ได้พัฒนาเทคโนโลยี และรู้จักควบคุมธรรมชาติ แต่การกระทำเช่นนั้นมนุษย์เกิดความเบื่อหน่ายสับสน เพราะว่าการที่มนุษย์ใช้ในการควบคุมก็ได้แก่การแบ่งงาน (Division of Labor) การแบ่งงานและการเป็นเจ้าของทรัพย์สินส่วนตัวเท่ากับเป็นการสร้างอำนาจขึ้น ก่อให้เกิดการขัดแย้ง การต่อสู้ระหว่างชนชั้น ความสามารถต่าง ๆ ของมนุษย์ ได้พัฒนาขึ้นในช่วงที่สองนี้ และในที่สุดมนุษย์ก็เกิดความเบื่อหน่ายจากสิ่งต่าง ๆ ที่ได้สร้างขึ้น เป็นผลให้เกิดระยะที่สาม (Synthesis) สังคมปราศจากชนชั้น สมบัติส่วนตัวถูกทำลายสิ้น ซึ่งสมบัติต่าง ๆ เป็นพื้นฐานที่ก่อให้เกิดการขัดแย้งและการต่อสู้ชนชั้น การขัดกันของชนชั้น การแบ่งงาน และอำนาจทางการเมืองได้หายไปสิ้น ในขั้นที่สาม ซึ่งเป็นสิ่งใหม่ที่สังคมจะยอมรับ (Synthesis) เป็นขั้นที่ประกอบด้วยสังคมดั้งเดิมที่มีความอิสระและความแตกต่างของมนุษย์ในความสามารถ ในสังคมเช่นนี้ มนุษย์ได้ตระหนักถึงความ เป็นมนุษย์ที่มีอิสระ Marx ได้เห็นว่าในขั้นสุดท้ายสังคมก็จะย้อนกลับสู่ระยะเริ่มแรกโดยไม่มีชนชั้น ไม่มีการขัดแย้ง ไม่มีอำนาจ รูปแบบสังคมต่าง ๆ ที่ได้ Marx ได้ยกมาอ้าง ได้แก่

Primitive Communism → Slavery → Feudalism
 Capitalism → Socialism → Communism

Ralf Dahrendorf ได้ชี้ให้เห็นถึงความแตกต่างของทฤษฎีโครงสร้าง หน้าที่และทฤษฎีการขัดแย้ง

Model ของทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่

1. ทุกสังคมส่วนต่าง ๆ ที่ประกอบกันขึ้นนั้นมีความสัมพันธ์กัน
2. ทุกสังคมส่วนต่าง ๆ จะประสานกันอย่างเหนียวแน่น
3. ส่วนต่าง ๆ ในสังคมทำหน้าที่สนับสนุนซึ่งกันและกัน
4. ทุกสังคมขึ้นอยู่กับประชาติของสมาชิก

Model ของทฤษฎีการขัดแย้ง

1. ทุกสังคมเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงทุกชั่วขณะ การเปลี่ยนแปลงสังคมแพร่หลายทั่วไป
2. ทุกสังคมเผชิญกับการขัดแย้งทางสังคมทุกขณะ
3. พื้นฐานหรือส่วนต่าง ๆ ในสังคมสนับสนุนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในตัวของมันเอง
4. ทุกสังคมขึ้นกับการบังคับบีบบังคับของสมาชิกต่อสมาชิกอื่น ๆ

4. ทฤษฎีแห่งการขึ้นและลงของสังคม (Rise and Fall Theory)

เป็นกระบวนการของความเจริญและความเสื่อม

Oswald Spengler ได้กล่าวว่า สังคมและวัฒนธรรมมีจุดเริ่มต้น และจากนั้นจะค่อยเจริญก้าวหน้าขึ้นเรื่อย ๆ จนถึงที่สุดก็จะเสื่อมหายไป โดยเขาได้เปรียบเทียบกับความเจริญของมนุษย์เช่นกัน ที่เริ่มจากเด็กทารก และจะเจริญขึ้นเป็นวัยรุ่น วัยผู้ใหญ่ วัยชรา และในที่สุดก็ตายจากไป และนอกจากนี้ เขายังได้เปรียบเทียบกับเวลาในวันหนึ่ง ๆ ซึ่งเริ่มจากเวลาเช้ามืด และจะค่อย ๆ เปลี่ยนมาเป็นเช้า ซึ่งเหมือนกับสังคมและวัฒนธรรมที่ค่อยเจริญงอกงาม ซึ่งเปรียบเทียบกับเวลาเช้าที่ดวงอาทิตย์กำลังจรัสแสง และค่อย ๆ กล้าขึ้นในเวลากลางวันและบ่าย ซึ่งเช่นเดียวกับวัฒนธรรมที่จะเจริญถึงที่สุด และในที่สุดก็จะดับวูบลง เหมือนในยามที่ดวงอาทิตย์กำลังจะตกในเวลาเย็นและค่ำ แต่การดับลงของวัฒนธรรมไม่ได้หมายความว่าวัฒนธรรมนั้นจะสูญหายไปไหน แต่จะพยายามปรับปรุงให้เกิดเป็นวัฒนธรรมใหม่ขึ้นมา

ตามทฤษฎีนี้ รูปของการเปลี่ยนแปลงจะเป็นไปในลักษณะเส้นตรง (Linear Fashion)

จากหนังสือ “The Optimum Scope Sociology” ของ Neil Smeleser เขาได้ชี้ถึงข้อโต้แย้ง ซึ่งนับว่าเป็นส่วนสำคัญในสังคมวิทยาปัจจุบัน นั่นคือ การที่นักสังคมวิทยาให้ความสนใจกับเรื่อง การขัดแย้งและการเปลี่ยนแปลง (Conflict and Change) ในการศึกษาของพวกเขาพวกหนึ่ง และอีกพวกหนึ่งเน้นถึงการรวมกันและการอยู่คงที่ (Integration and Stability) นักสังคมวิทยาพวกแรก ได้แก่ Karl Marx, George Simmel แม้ปัจจุบันก็มีคือ Lewis Coser และ Ralf Dahrendorf ส่วนอีกพวกหนึ่งนั้น ได้แก่ Emile Durkheim และ Radcliffe-Brown ในปัจจุบันนี้ ได้แก่ Talcoot Parsons

จากข้อโต้แย้งนี้ จะเกี่ยวข้องกับแนวความคิดเรื่องโครงสร้าง หน้าที่ ประโยชน์ (Structural-Functional Approach) กับเรื่องความขัดแย้ง (Conflict Approach) ของสังคมในการศึกษาสังคมวิทยาเรื่องต่าง ๆ

ลักษณะของ Structural-Functional Approach มีแนวโน้มในการศึกษาสังคมทั้งสังคมว่าเป็นระบบ ๑ หนึ่ง ฉะนั้น จึงเน้นถึงโครงสร้างสังคม ฉะนั้นถ้าจะศึกษาในลักษณะที่เรียกว่า Structural Function Approach จะเป็นการศึกษาถึงการรวมตัวกันภายในให้เกิดโครงสร้างสังคมที่มีระเบียบและอยู่คงที่

ใน Structural-Functional Approach จะเกี่ยวข้องกับพื้นฐานทางสังคมที่ว่า

1. สังคมจะถูกมองคล้ายเป็นระบบ ซึ่งประกอบด้วยส่วนต่าง ๆ สัมพันธ์กัน
2. ฉะนั้น ผลก็คือจะมีกระบวนการรับและให้
3. แม้การรวมกันนั้นจะไม่สมบูรณ์ แต่ระบบสังคมก็ยังอยู่ในสมดุล หรืออยู่ในลักษณะสมดุลเคลื่อนที่ แต่ส่วนสำคัญของสังคมก็จะอยู่คงที่
4. ในโครงสร้างและหน้าที่ประโยชน์ จะมีสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ การตั้งเครียด แต่ก็สามารถจะแก้ไขได้
5. การเปลี่ยนแปลงอาจเกิดขึ้นอย่างช้า ๆ ค่อยเป็นค่อยไป และอาจจะเป็นผลร้ายต่อสิ่งสูงสุดของสังคม แต่ก็จะไม่เปลี่ยนโครงสร้างทางสังคมวัฒนธรรม
6. ปัจจัยที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ได้แก่ การพิจารณาถึงการเปลี่ยนแปลงที่มีนอกระบบสังคม ความเจริญที่แทรกซึมเข้ามาในระบบโครงสร้างของสังคม และการประดิษฐ์โดยสมาชิกของสังคม
7. Value Consensus และพื้นฐานที่คงที่ของระบบสังคมและวัฒนธรรมเป็นสิ่งสำคัญที่สุด และเป็นปัจจัยเบื้องต้นแรกที่ทำให้เกิดความสัมพันธ์การรวมกันของสังคม

การศึกษาแบบนี้เน้นถึงโครงสร้างสังคมที่ประกอบด้วยสถาบันต่าง ๆ ซึ่งมีความสลับซับซ้อน และการที่สังคมคงอยู่ก็เพราะการมีหน้าที่ประโยชน์เบื้องต้น อันจำเป็นต้องมีในสังคมของ

1. ระบบการติดต่อสื่อสาร
2. ระบบเศรษฐกิจ
3. การจัดเตรียมการอบรมสมาชิกรุ่นใหม่ ซึ่งได้แก่การมีระบบครอบครัว ระบบการศึกษา
4. อำนาจและการกระจายอำนาจ โดยการมีระบบการเมือง
5. ระบบพิธีกรรม เพื่อการคงอยู่และการเพิ่มความเหนียวแน่นของสังคม

ซึ่งระบบเหล่านี้จะสัมพันธ์และรวมกันเป็นระบบใหญ่ของสังคม

The Conflict Approach แนวการศึกษาเช่นนี้ มองสังคมมีลักษณะเหมือนกลไกซึ่งทำงานตลอดเวลา โดยเน้นความสำคัญในความเข้าใจ—บุคคลหน่วยย่อย ๆ ซึ่งประกอบเป็นสังคมทั้งหมด นั่นคือ การเน้นถึงบุคคลซึ่งทำให้เกิดความขัดแย้งและการเปลี่ยนแปลงขึ้น

ทฤษฎีนี้เห็นว่า ความขัดแย้งมีขึ้นเสมอในโครงสร้างสังคม โดยชี้ว่าการขัดแย้งในสังคม การเปลี่ยนแปลง ความไม่เป็นประโยชน์ในส่วนต่าง ๆ ของโครงสร้างสังคม และลักษณะการบังคับของหน่วยสังคม แนวความคิดนี้พยายามจะอธิบายให้เราเข้าใจถึงสภาพแห่งการขัดแย้งของสังคม จากโครงสร้างที่จัดให้มีขึ้น ซึ่งได้แก่สถาบันต่าง ๆ นั้นเอง นอกจากนี้ ยังตอบคำถามที่ว่ากลุ่มการขัดแย้งเกิดขึ้นจากโครงสร้างสังคมอย่างไร รูปแบบ (Form) แห่งการต่อสู้แต่ละกลุ่มจะเป็นไปในรูปอะไร และความขัดแย้งระหว่างแต่ละกลุ่มมีผลสะท้อนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างสังคมได้อย่างไร

การขัดแย้งและการเปลี่ยนแปลงจะเกี่ยวข้องกับพื้นฐานที่ว่า

1. ทุกสังคมเผชิญต่อการเปลี่ยนแปลง
2. ประสบการณ์ต่าง ๆ จะเกิดขึ้นในสังคมทุก ๆ ขณะ เมื่อเกิดความขัดแย้ง
3. ส่วนต่าง ๆ ในสังคมจะมีส่วนช่วยนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในตัวเอง
4. ขึ้นอยู่กับการบังคับของสมาชิกต่อคนอื่น ๆ ในสังคม

ความขัดแย้งของกลุ่มอาจช่วยให้มีการรวมตัวกันอย่างเหนียวแน่นเป็นหน่วยหนึ่ง ๆ ซึ่งจะเกิดความรู้สึกเป็นศัตรูระหว่างสมาชิก ความขัดแย้งของสังคมจะเกิดการปรับปรุงภายในอย่างเหมาะสม ในทุกแบบของโครงสร้างสังคมจะมีโอกาสเสมอสำหรับการขัดแย้ง ในโครงสร้างของกลุ่มที่ไม่เหนียวแน่นและสังคมเปิด ความขัดแย้งจะคงอยู่และจะรวมเข้ากับหน้าที่—ประโยชน์ของสังคม ในสังคมที่ยืดหยุ่นจะเกิดความขัดแย้ง เพราะพฤติกรรมแต่ละอย่างจะอยู่ภายใต้เงื่อนไขของการเปลี่ยนแปลง

กระบวนการของการขัดแย้งและการเปลี่ยนแปลง ได้แก่ Dialectical Process ของ Marx Marx ได้แสดงให้เห็นถึง Thesis-Antithesis-Synthesis จะเป็นผลต่อโครงสร้างสังคมซึ่งจะนำความก้าวหน้ามาให้ โดย Marx พิจารณาถึงการต่อสู้ระหว่างชนชั้นจะเกิดความก้าวหน้าและปฏิภิกิริยาในสังคม

ทั้งแนวความคิด โครงสร้าง หน้าที่—ประโยชน์ และการขัดแย้ง มีจุดมุ่งหมายที่สังคม และมีเหตุผลเป็นประโยชน์ทั้งสิ้น การอยู่คงที่และการเปลี่ยนแปลง การรวมกันและการขัดแย้ง

เป็นเรื่องที่มีเหตุผลในสังคม แนวความคิดทั้งสองมีการแจ่มแจ้งที่เหมือนกัน แต่วิจารณ์ต่างแง่กัน ทั้งสองแบ่งแยกกันและมีความสมบูรณ์เพียงการรวมกันในการบรรยายถึงปัญหาสังคม

ในแนวความคิดที่รวมกัน ต้องใช้แนวคิดแห่งการขัดแย้งเพื่อประโยชน์ในการวิเคราะห์ แนวความคิดการรวมกัน ศึกษาสังคมเหมือนกับว่าทุกสิ่งทุกอย่างในสังคมอยู่ในระเบียบตามส่วนต่าง ๆ ของมัน ตรงข้ามกับแนวคิดการขัดแย้ง มองสังคมเป็นเหมือนวงจรซึ่งเปิดหมดทุกทิศทาง และปรากฏความตึงเครียด นำไปสู่การขัดแย้งและกลายเป็นตัวกำหนดการเปลี่ยนแปลง

สำหรับข้าพเจ้า มีความเห็นว่า แนวคิดการขัดแย้งมีความเหมาะสมที่จะวิเคราะห์สังคม แต่ไม่ได้หมายความว่า แนวความคิดโครงสร้าง—หน้าที่ จะไร้ประโยชน์ ทั้งสองมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันในการศึกษาสังคมซึ่งเป็นสังคมที่เป็นจริง (Reality) อย่างที่เราเห็นอยู่ Marx ได้กล่าวว่า สังคมเป็นเรื่องของการเปลี่ยนแปลงซึ่งเกิดในประวัติศาสตร์ของมนุษย์ ความขัดแย้งจะกลายเป็นความเจริญ ถ้าเราศึกษาเฉพาะโครงสร้างเราจะไม่เข้าใจเลยว่า สังคมจะเป็นเช่นไร Marx ได้ใช้ทั้งสองแนวคิดขึ้นกับว่าเขาต้องการศึกษาอะไร

สำหรับข้าพเจ้าแล้วเชื่อว่า สังคมของเราเป็นสังคมที่มีการขัดแย้งและเปลี่ยนแปลง มันยากที่จะเป็นสังคมในลักษณะที่นักสังคมวิทยาทั้งสมัยก่อนและปัจจุบันบางคนกล่าวว่า เป็นสังคมที่มีระเบียบตามแบบซึ่งวางไว้เหมือนกับบันดลโดยธรรมชาติ อย่างไรก็ตาม “สังคม” จะต้องอยู่ในสถานะเคลื่อนที่ไม่หยุดนิ่ง เหมือนที่นักสังคมวิทยาบางคนมองถึง สังคมวิทยาเป็นศาสตร์ที่พยายามจะเข้าใจในสภาพที่เปลี่ยนแปลง และไม่ใช่ศาสตร์ที่หยุดนิ่ง แต่เป็นสังคมที่เปลี่ยนแปลง และมนุษย์ก็ปรับให้เข้ากับสภาพเช่นนั้น ถ้าเราจะมองสังคมในจุดหนึ่งของเวลา และทุกสิ่งทุกอย่างไม่เคลื่อนไหวไปตามกระบวนการของมัน เราก็จะสามารถใช้การศึกษาแบบโครงสร้าง—หน้าที่ ในวิถีทางนี้ดูเหมือนกับสังคมตายหรือสิ้นสุดลง